

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД
(1991-2023 рр.)»**

Виконав: студент IV курсу,
групи IstP1-B19
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)
Демот Богдан Миколайович

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, професор
Хоптяр Юрій Анатолійович

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Історіографія та періодизація.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	12
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД 1991-2023 рр.....	15
2.1. Історичні передумови становлення Республіки Білорусь у пострадянський період 1991-2000 рр.....	15
2.2. Основні риси, становлення та розвиток Республіки Білорусь у пострадянський період 2000-2023 рр.....	20
2.3. Білорусь на міжнародній арені у період 1991-2023 рр.....	30
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД 1991-2023 рр.....	36
3.1. Розвиток промисловості і сільського господарства Республіки Білорусь у період 1991-2023 рр.....	36
3.2. Суспільно-економічний та політичний розвиток Республіки Білорусь у період 1991-2023 рр.....	41
3.3. Торговельно-економічне співтовариство Республіки Білорусь та сусідніх країн: основні пріоритети, напрями і форми.....	44
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна українська історіографія цілком природно найбільше уваги приділяє аналізу проблем, пов'язаних із власною національною історією. Тим не менше, назагал дивним є те, що за майже чверть століття свого незалежного існування вона так і не спромоглася, бодай у загальному контексті, охарактеризувати історіографічний процес, який відбувається не просто в географічно сусідній країні, а в «етно-генетично спорідненій» із українцями спільноті – білорусів.

Об'єктом дослідження є Республіка Білорусь у пострадянський період (1991-2023 рр.), а **предметом дослідження** – політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток, а також її відносини з сусідніми країнами та міжнародним співтовариством.

Метою дослідження є аналіз політичних, економічних та соціальних подій в Республіці Білорусь у пострадянський період з 1991 по 2023 рр. та оцінка їх впливу на поточну ситуацію в країні з метою розуміння історичного контексту та майбутніх перспектив для цієї держави.

Для досягнення цієї мети було визначено наступні завдання:

- проаналізувати політичні, економічні та соціальні події в Білорусі з 1991 по 2023 р.;
- оцінити роль Олександра Лукашенка у формуванні білоруської політики в пострадянський період, дослідити його вплив на економіку та суспільство країни;
- Визначити виклики та можливості, з якими зіткнулася Республіка Білорусь у пострадянський період, включаючи питання, пов'язані з демократизацією, регіональною інтеграцією та геополітичними відносинами.

- порівняти та зіставити досвід Білорусі з іншими пострадянськими державами, виділяючи схожість і відмінності в політичному, економічному та соціальному розвитку;
- дослідити роль організацій громадянського суспільства, незалежних ЗМІ та опозиційних груп у формуванні політичного ландшафту Білорусі в пострадянський період.

Хронологічні межі дослідження визначені періодом з розпаду Радянського Союзу у 1991 – 2023 рр.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Республіки Білорусь, яка є країною у Східній Європі, що не має виходу до моря, межує з Росією на сході та північному сході, Україною на півдні, Польщею на заході та Литвою та Латвією на північному заході.

Методи дослідження ґрунтуються на порівняльно-історичному підході, що поєднується з виявленням специфічного та загального у всесвітній, регіональній та вітчизняній історії, висвітленням у наукових дослідженнях дискусійних проблем та головних концепцій. Такі підходи, на думку їх прихильників, дозволяють найбільш повно і докладно показати суперечливість, багатоваріантність, і одночасно з тим єдність і цілісність історичного процесу, місце та роль в ньому Білорусії. Такими методами є збір і аналіз історичних документів, записів та інших джерел інформації, щоб зрозуміти політичні, економічні, соціальні та культурні події в Білорусі з моменту здобуття нею незалежності в 1991 р. Порівняльний метод дозволяє порівняти досвід Білорусі з досвідом інших пострадянських країн, таких як Росія, Україна та Казахстан, щоб визначити подібності та відмінності в їхніх політичних, економічних і соціальних траєкторіях. Також проведено аналіз вмісту медіа-джерел, таких як новинні статті, публікації в соціальних мережах і урядові звіти, щоб зрозуміти домінуючі наративи та дискурси навколо білоруської політики, культури та суспільства.

Ця тема має **наукову новизну**, оскільки звертається до ще маловивченої недавньої історії Білорусі, коли країна стала незалежною державою після довгого періоду радянського впливу. Вона дозволяє краще розуміти процеси демократизації, економічної трансформації, формування національної свідомості та ідентичності, а також зміни в зовнішній політиці Білорусі в цей період. Дослідження цієї теми сприяє поглибленню нашого знання про сучасну Білорусь і її роль на пострадянському просторі.

ВИСНОВКИ

Дослідивши та проаналізувавши усі вище зазначені дані, можна зробити наступні висновки. Проблематика дослідження має широку базу історіографії, що охоплює питання історичних передумов, періодизації, становлення та політичних, економічних та соціальних змін в Республіці Білорусь.

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 р. Білорусь проголосила свою незалежність, але зіткнулася з кількома проблемами під час переходу до ринкової економіки та демократичного правління. Перше десятиліття після здобуття незалежності характеризувалося економічною та політичною нестабільністю, включаючи гіперінфляцію та політичні репресії. Обрання Олександра Лукашенка в 1994 р. стало переломним моментом у політичній історії країни, оскільки він встановив авторитарний режим та істотно зміцнив свою владу у наступні роки правління. Відтоді Білорусь характеризується відсутністю політичного плюралізму, обмеженням громадянських свобод і порушенням прав людини.

Незважаючи на певний прогрес у напрямку економічної лібералізації, білоруська економіка залишається значною мірою залежною від Росії, і країна продовжує стикатися з економічними проблемами, включаючи високу інфляцію та брак іноземних інвестицій. Період з 2020 по 2021 рр. був відзначений масовими протестами після незаконних президентських виборів у серпні 2020 р., коли опозиція закликала до демократичних реформ і бажала покінчити з режимом Лукашенка. Міжнародне співтовариство засудило дії уряду щодо придушення протестів і опозиції, і Білорусь залишається об'єктом міжнародного контролю. В цілому історичні передумови та періодизація становлення Республіки Білорусь у пострадянський період характеризуються складним взаємовпливом політичних, економічних і соціальних факторів, які продовжують формувати розвиток країни та її перспективи.

З 1991 по 2023 рр. Білорусь зазнала значних змін у міжнародних відносинах. Після здобуття незалежності від Радянського Союзу в 1991 р. Білорусь спочатку прагнула тісніших зв'язків з Росією, і дві країни утворили союзну державу в 1999 р. Цей альянс приніс Білорусі переваги, такі як економічна підтримка та доступ до російських енергетичних ресурсів, але також створив напруженість із Заходом, який розглядав союз як загрозу європейській безпеці. Білорусь також зіткнулася з проблемами у відносинах з іншими сусідами, такими як Польща та Литва, через історичні та територіальні суперечки. Цю напруженість ще більше посилила авторитарна політика багаторічного лідера Білорусі Олександра Лукашенка, якого звинувачують у порушеннях прав людини та фальсифікації виборів. Останніми роками Білорусь стала більш ізольованою від міжнародної спільноти через спірні президентські вибори 2020 р., подальший придушення протестів опозиції, та участь Білорусі у повномасштабній війні в Україні на боці російських загарбників. Європейський Союз і США запровадили санкції проти білоруських чиновників і бізнесу, а Росія стала дедалі частіше використовувати режиму Лукашенка для досягнення власних цілей. У перспективі міжнародні відносини Білорусі невизначені.

Країна зіткнулася з кількома економічними проблемами, включаючи високу інфляцію, великий зовнішній борг і залежність від імпорту енергоносіїв. Білорусь сильно залежить від свого експорту, особливо машин і обладнання, і намагається розширити свої ринки за межі Росії. В останні роки негативний вплив на економічний розвиток країни мають і економічними санкціями з боку ЄС і США, які вплинули на торговельні відносини країни та економічне зростання. Сільське господарство Білорусі має довгу історію, і цей сектор продовжує відігравати важливу роль в економіці країни. Уряд запровадив політику підтримки сільськогосподарського виробництва, включаючи субсидії для фермерів та розвиток сільськогосподарської інфраструктури. Білорусь є основним виробником молочних продуктів, м'яса, картоплі та інших культур.

Проте, сільськогосподарський сектор зіткнувся з проблемами, включаючи зниження продуктивності та відсутність модернізації. Білорусь має також різноманітний промисловий сектор, де промисловість є значним внеском в економіку країни. Уряд підтримує розвиток промислового сектору шляхом інвестицій в інфраструктуру та надання субсидій. Країна має добре розвинену машинобудівну сферу, яка є одним із основних експортних товарів країни. Проте промисловий сектор зіткнувся з проблемами, зокрема відсутністю модернізації та надмірною залежністю від експорту до Росії. У соціальній сфері Білорусь має значні проблеми з питанням політичної свободи та прав людини, оскільки уряд зберігає жорсткий контроль над ЗМІ та політичною опозицією. Також варто згадати про демографічну проблему, яка полягає у старінні населення та зниженні народжуваності.

Підсумовуючи, основні завдання цієї роботи було здійснено, а її мету досягнуто. Білорусь зіткнулася зі значними проблемами та змінами в економічному, сільськогосподарському, промисловому та соціальному секторах після здобуття незалежності в 1991 р. Хоча країна досягла прогресу в деяких сферах, таких як підтримка сільського господарства та розвиток диверсифікованої промисловості. Країна мусить вирішити велику кількість проблем, таких як жорсткий контроль уряду над політичною опозицією та ЗМІ, небажання брати до уваги думку суспільства, співпраця з терористами тощо. Це все вкотре підтверджує складність ситуації в Білорусі, попри намагання демократизації політики на початку 1990-х рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Декларация Верховного Совета Республики Беларусь от 27.07.1990 № 193-ХІІ «О государственном суверенитете Республики Беларусь». (Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic64/text254.htm>). 14.03.2023.
2. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. (Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_011). 08.02.2023.
3. Заявление Верховного Совета Республики Беларусь «О принципах внешнеполитической деятельности Республики Беларусь» от 2 октября 1991 г., №1114-ХІІ. (Режим доступа: <http://www.bankzakonov.com/d2008/time87/lav87154.htm>). 17.03.2023.
4. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. (Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_007). 24.03.2023.

Література:

1. «European Commission – Belarus» (Режим доступа: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/belarus_en). 04.03.2023.
2. «The EU's external relations with Belarus». European Union. (Режим доступа: https://web.archive.org/web/20070313131211/http://ec.europa.eu/comm/external_relations/belarus/intro/). 18.02.2023.
3. Balmforth T. Belarus And The Independence Day That Wasn't. – Radio Free Europe, 25 August 2011. (Режим доступа:

- https://www.rferl.org/a/belarus_independence_day_that_wasnt/24307926.html)
24.01.2023.
4. Belarus, U.S. 'Ready' To Discuss Return Of Ambassadorsю April 29, 2016 (Режим доступу: <https://www.rferl.org/a/belarus-united-states-return-of-ambassadors/27695519.html>). 12.03.2023.
 5. Bennett B. M. The Last Dictatorship in Europe: Belarus under Lukashenko. Columbia University Press, 2011. С. 320.
 6. C. Csaki and H. Kray, The Agrarian Economies of Central-Eastern Europe and the CIS: An Update on Status and Progress in 2004. World Bank, ECSSD Working Paper No. 40, June 2005.
 7. Frear M. Belarus Under Lukashenka: Adaptive Authoritarianism. Routledge, 2020. С. 202.
 8. Marples D. «Our Glorious Past»: Lukashenka's Belarus and the Great Patriotic War. Columbia University Press, 2014. С. 400.
 9. Mironowicz E. Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010. Białystok, 2011. 266.
 10. Parker S. The Last Soviet Republic: Alexander Lukashenko's Belarus. Trafford Publishing, 2007. С. 250.
 11. Relations with Belarus. NATO. (Режим доступу: https://www.nato.int/cps/ru/natolive/topics_49119.htm). 27.01.2023.
 12. Shlapentokh D. The Role of Small States in the Post-Cold War Era: The Case of Belarus. Defense Technical Information Center, 2012. С. 91.
 13. The European Union and Belarus. (Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/belarus/european-union-and-belarus_en?s=218). 14.03.2023.
 14. UN human rights experts: Belarus must stop torturing protesters and prevent enforced disappearances. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 1 вересня 2020. (Режим доступу:

- <https://web.archive.org/web/20200928194849/https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26199&LangID=E>). 14.03.2023.
15. Wilson A. Belarus: The Last European Dictatorship. New Haven: Yale University Press, 2021. С. 360.
16. Беларусь и страны СНГ. 2012 год. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2013. 84 с.
17. Белорусская экономика: вызовы застопорившихся реформ / Аналитический доклад 413, ноябрь 2016 (Режим доступа: <https://wiiw.ac.at/the-belarus-economy-the-challenges-of-stalled-reforms-russian-version-beloruskaja-jekonomika-vyzovy-zastoporivshisja-reform-dlp-5210.pdf>). 24.03.2023.
18. Более 40 тыс. субъектов хозяйствования зарегистрировано в 2020 году в Беларуси (Режим доступа: <https://www.belta.by/economics/view/bolee-40-tys-subjektov-hozjajstvovaniija-zaregistrirovano-v-2020-godu-v-belarusi-423149-2021/>). 24.03.2023.
19. Бровка Ю. Республика Беларусь в условия интеграции. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998, № 2. С. 5.
20. В Беларуси на начало 2021 года проживало около 9,35 млн человек (Режим доступа: <https://www.belta.by/society/view/v-belarusi-na-nachalo-2021-goda-prozhivalo-okolo-935-mln-chelovek-belstat-436531-2021/#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%2C%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D0%BE%202021%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0,%D0%B2%20%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2%D1%88%D0%B5%D0%BC%20%2D%209%20379%20952>). 26.03.2023.
21. Валіон О. Інноваційний фактор в економіці Республіки Білорусь на початку ХХІ ст. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник

- наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Вип. 18. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 8.
22. Валіон О. Торговельно-економічне співробітництво Республіки Білорусь та країн Євросоюзу на сучасному етапі // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Вип. 19. – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. С. 8.
23. Василюшин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Вип. 16 (1). – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. С. 12.
24. Гісторыя Беларусі. : у 2 ч. – Ч. 2. ХІХ – ХХ стагоддзі [Текст] : Курс лекцый / П.І. Бригадзін, У.Ф. Ладисеў, П.У. Зялінскі і інш. – Мінск: РІВШ БДУ, 2003. С. 7.
25. Государственные границы Беларуси: сб. документов и материалов: в 2 т. Т. 2. (ноябрь 1926 – декабрь 2010) / сост.: В. Е. Снапковский, А. В. Тихомиров, А. В. Шарапо. Минск: БГУ, 2013. 493 с.
26. Данейко Е. Без вести пропавшие в Беларуси: 15 лет нет ответа (рус.). Deutsche Welle, 2014. (Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20160919111107/http://www.dw.com/ru/%D0%B1%D0%B5%D0%B7-%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D1%88%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8-15-%D0%BB%D0%B5%D1%82-%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0/a-17923558>)
24.03.2023

27. Королевська А. В. Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодні. Київ: «Гілея: Науковий вісник» 2014. Вип. 83 (4). С. 4.
28. Крет Р.М. Зовнішня політика Республіки Білорусь в умовах інтеграційних трансформацій Східної Європи. : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / Р.М. Крет. Київ, 2010.
29. Лукашенко хочет защитить народ «от зарубежной информационной экспансии». 30 травня 2014. (Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20140530042454/http://newsru.com/world/30sep2005/protiv.html>). 27.03.2023.
30. Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь в енергетичній сфері. (Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_165). 18.02.2023.
31. Население Республики Беларусь. Статистический сборник. Национальный статистический комитет Республики Беларусь. Минск, 2011.
32. ООН засудила Білорусь за систематичне порушення прав людини. (Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/256339-oon-zasudila-bilorus-za-sistematichneporushennya-prav-lyudini-rosiya-i-bilorus-obureni-pozicieyu-ukrayi>). 14.03.2023.
33. Орлова Т. В. Історія пострадянських країн: підручник / Т. В. Орлова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Знання, 2014. С. 487.
34. Савченко О. В. Білорусь, Республіка Білорусь // Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ, Коорд. бюро Енцикл. Сучас. України НАН України. Київ: Поліграфкнига, 2003. 872 с.
35. Санжаревський О. Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Політичні науки». 2010.

- 36.Сельское хозяйство Республики Беларусь : Статистический сборник / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. Минск, 2014. 370 с.
- 37.Смалянчук А. Білорусь у XX столітті: геополітичне становище і спроби формування власної політики. Львів: Незалежний культурологічний часопис «І», 2000. 253 с.
- 38.Снапковский В. Е. История внешней политики Беларуси. Минск: БГУ, 2013. 243 с.
- 39.Улахович В. Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь (1991-2002). Москва: Европа. 2003. 116 с.
- 40.Шадурский В. Формирование концептуальных основ внешней политики республики Беларусь (1991-2011) / В. Шадурский // Вестник БДУ. – Минск: БДУ, 2011. С. 6.
- 41.Юрчак Д. В. Белорусско-украинские отношения в 1991–2017 годах. Минск: Постсоветские исследования, 2018. 89 с.
- 42.Ермаловіч М. І. Па слядах аднаго міфа. Мінськ: Навука і тэхніка, 1989. 94 с.
- 43.Ермаловіч М. І. Старажытная Беларусь. Полацкі і Новагародскі перыяды. Мінськ: «Мастацкая літаратура», 1990. 91 с.
- 44.Піліпенка М. Ф. Узнікненне Беларусі: новая канцэпцыя // Возникновение Белоруссии: новая концепция. Мінськ: «Беларусь», 1991. 142 с.
- 45.Насевіч В. Л. Пачаткі Вялікага Княства Літоўскага: Падзеі і асобы. Мінськ: Польша, 1993. 160 с.
46. Касцюк М. П., Ісаенка У. Ф., Штыхаў Г. В. Нарысы гісторыі Беларусі. Мінськ: Беларусь, 1994. 527 с.
- 47.Касцюк М. П., Ісаенка У. Ф., Штыхаў Г. В. Нарысы гісторыі Беларусі. Мінськ: Беларусь, 1995. 560 с.

48. Пашкоў Г. П. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Мінськ: БелЭн, 1994. 537 с.
49. Сташкевіч. М. С. Гісторыя Беларусі. Вучэб. для студэнтаў ВНУ: У 2 ч. — Ч. 2. Мінськ, 2003. 320 с.
50. Петриков, П. Т. Очерки новейшей историографии Беларуси (1990-е — начало 2000-х годов) / П. Т. Петриков. Мінськ, Белорусская наука, 2007. 292 с.